

Następnie referent wypowiada swoje wrażenie co do pracy Komisji — dużą przeszkodę widzi w regulaminie Komisji, który nie jest dość prosty, i w składzie Komisji, która, zamiast liczyć 2—3 osoby, składa się z 6 osób, przy tym tych samych, co zasiadają już w Wydziale Wykonawczym, a że na Wydział Wykonawczy spada dużo pracy i obowiązków, przeto praca Komisji Wojskowej nie może być intensywna; poza tym Komisja właściwie nie ma odpowiedzialnego członka — albo jest ich za dużo, bo czterech — przewodniczący, wiceprzewodniczący, sekretarz i referent¹⁾.

10. II. 1917

Na posiedzeniu szóstym, odbytym dnia 7. II. 1917 r. J. Piłsudski był nieobecny. Przemówienie poniższe zostało wygłoszone na siódmym posiedzeniu w dniu 10. II. 1917 r. Posiedzenie to było poświęcone w całości sprawom wojskowym. Otworzyło je odczytanie przez sekretarza T. R. S. Artura Śliwińskiego referatu Komisji Wojskowej²⁾. Po odczytaniu referatu marszałek Niemojowski otworzył dyskusję, w której zabrali głos Władysław Studnicki i Stanisław Bukowiecki. W odpowiedzi Piłsudski przemawia jako referent Komisji Wojskowej:

1. Jest za utrzymaniem motywacji punktu 2-go przepisów dodatkowych, gdyż motywacja ta ma być publikowana

¹⁾ Po przemówieniu J. Piłsudskiego w otwartej dyskusji Śliwiński zapytał, czy Radzie Stanu wiadomo, że w paszportach osób, zgłaszających się do armii polskiej, są robione odpowiednie adnotacje, które utrudniają tym ludziom życie i znalezienie posady; czują się oni pokrzywdzeni, Rada Stanu musi się nimi zaopiekować. Piłsudski w odpowiedzi na to zaznaczył, że «sprawę tę będzie mógł zreferować na posiedzeniu następnym».

Wkrótce potem Przeździecki zgłosił wniosek: «Ponieważ większość Komisji Wojskowej należy do Wydziału Wykonawczego który ma do spełnienia wiele zadań, proponuje przeorganizowanie Komisji Wojskowej na następnym zebraniu plenarnym». Piłsudski jednak zaproponował wniosek ten odesłać do Wydziału Wykonawczego, co też zostało przyjęte.

²⁾ Referat ten brzmiał:

«Dążąc do stworzenia w możliwie krótkim czasie licznej armii narodowej, Tymczasowa Rada Stanu pozwala sobie przedłożyć niniejszym rządóm państw centralnych określenie zasad, przy zachowaniu których osiągnięcie zamierzonego celu byłoby zdaniem Tymczasowej Rady Stanu możliwe.

I. Należy powołać do boku Głównodowodzącego stały Komitet Doradczy dla spraw Wojska Polskiego. W skład Komitetu wchodziłoby poza

i odczytana ochotnikom; ponieważ zaś do społeczeństwa zwracamy się z werbunkiem, a nie rekrutacją, więc należy użyć wszelkich argumentów, żeby w danej chwili wywyższyć zaciąg ochotniczy. Zresztą zaciąg ochotniczy jest uważany tylko za pierwsze stadium w tworzeniu Wojska Polskiego.

2. Co się tyczy ustępu II 2), to uważa za niesłuszną krytykę p. Studnickiego, gdyż chodzi tu o podkreślenie, że armia

oficerami, delegowanymi z ramienia państw centralnych, dwaj członkowie Tymczasowej Rady Stanu, Dyrektor Departamentu Wojskowego, jego Delegat i dwóch oficerów polskich, wyznaczonych przez Naczelną Komendę Wojsk Polskich. Zadaniem Komitetu Doradczego byłaby stała współpraca, oraz współpraca w rzeczach organizacji wszystkich rodzajów broni Wojska Polskiego.

II. Organizacja Wojska Polskiego w ogólnych zarysach oprzećby się powinna, zdaniem Tymczasowej Rady Stanu, na następujących zasadach:

1) Legiony Polskie tworzą kadry 1-ej armii, dając wszystkich dowódców i sztaby piechoty, kawalerii, artylerii, jako też oddziałów technicznych, terenowych, ekonomiczno-administracyjnych, sanitarnych i pocztowych. Następne armie będą tworzone przy współudziale kadr oficerskich tej armii.

2) Armia ta stanowi odrębną całość, która nie może być częściami wcielona do oddziałów niemieckich i austriackich i może być użyta wyłącznie dla walki z Rosją na froncie wschodnim.

3) Na czele poszczególnych armij, dywizyj, jako też i niższych jednostek wojskowych stać powinni oficerowie Polacy.

4) Wydatki zaliczane na Wojsko Polskie wchodzi w ewidencję Tymczasowej Rady Stanu, która je prowadzi w budżecie Państwa Polskiego.

III. W zakresie prac pomocniczych następujące sprawy Wojska Polskiego powinny podpadać pod kompetencje Tymczasowej Rady Stanu.

1) Uzupelnienie Wojska Polskiego, a to:

a) przez zorganizowanie na razie werbunku ochotniczego na ziemiach Królestwa Kongresowego oraz ziemiach wschodniej dawnej Polski, uwolnionych od panowania rosyjskiego na zasadach objętych załączonym projektem szczegółowym.

b) przez przeprowadzenie odpowiednich prac przygotowawczych potrzebnych dla odbudowy normalnego poboru do Wojska Polskiego w przyszłości.

2) Organizacja służby sanitarnej w kraju przez utworzenie Polskiego Czerwonego Krzyża.

3) Ożywienie polskiego przemysłu przez:

a) pośredniczenie między wytwórcami a odpowiednimi władzami wojskowymi w sprawie udziału Polski w przemyśle wojennym,

b) pośredniczenie pomiędzy odpowiednimi organami Wojska Polskiego, a producentami, mogącymi załatwić jego potrzeby.

4) Opieka wojenna, a to:

a) organizacja pomocy dla inwalidów,

b) opieka nad rodzinami żołnierzy i pozostałymi po poległych, wypłata rządowych zasiłków,

jako taka nie może być rozwiązana i wcielona do armii sprzymierzonych. Inna jest rzecz podział taktyczny, który może się zdarzać, gdy np. sąsiednie odcinki będą zagrożone, gdy idzie o pomoc i zapełnienie luk — użycie częściowe oddziałów polskich będzie tylko konieczną współpracą. W całej tej sprawie brano pod uwagę smutne doświadczenie Legionów, które były niejednokrotnie dzielone, rozbijane, wskutek czego nie mogły

- c) organizowanie pomocy społecznej dla żołnierza, będącego w polu,
- d) opieka nad jeńcami wojennymi Polakami z wojska rosyjskiego.
- 5) Zakładanie stałych szkół wojskowych piechoty, artylerii i kawalerii, technicznych i wojskowo-administracyjnych, gdy tego okaże się potrzeba, i kierownictwo tychże.
- 6) Popularyzowanie idei wojskowej i propaganda na rzecz Wojska Polskiego (wydawnictwa, odczyty, agitacja, wychowanie młodzieży, towarzystwa sportowe).

Zorganizowanie powyższych działów oprzeć się powinno, zdaniem Tymczasowej Rady Stanu, o istniejące dzisiaj związki Legionowe analogicznych instytucji wojskowych. Po przekazaniu zatem Legionów Wojsku Polskiemu, odnośne instytucje Legionowe nie powinny ulec rozwiązaniu, lecz należałoby przekazać je Tymczasowej Radzie Stanu do dyspozycji.

Tymczasowa Rada Stanu rozumie konieczność roli, jaka przy współorganizowaniu Wojska Polskiego przypadnie odnośnie reprezentantom państw centralnych. Ocenia również korzyści, jakie stąd dla narodu polskiego płyną. Równocześnie daje wyraz przekonaniu, że otrzymania ona musi odpowiedni wpływ na organizację Wojska Polskiego, niezbędny ze stanowiska narodu polskiego, by pogodzić potrzeby organizacyjne ze względami narodowymi i obudzić przez to w Polsce zaufanie do całej akcji, co jest niezbędnym warunkiem jej powodzenia.

Wobec powyższego organizacja Departamentu Wojny, przedstawiona do zatwierdzenia Naczelnaj Komendy Armii (§ 25 Rgl.), ma wyglądać jak następuje:

1. Na czele Departamentu Wojny stoi Dyrektor, Członek Wydziału Wykonawczego Tymczasowej Rady Stanu.

2. Jego zastępcą jest Vice-Dyrektor, przedstawiony przez niego i zatwierdzony przez plenum Rady Stanu.

3. Praca Departamentu Wojny podzielona jest na sześć Wydziałów, a mianowicie:

I. Kancelaria, kasa i rachunkowość Departamentu Wojny,

II. Wydział Werbunkowy, zorganizowany na podstawie specjalnej ustawy — załącznik Nr. 1.

III. Wydział Opieki.

UWAGA: Obok Wydziału Opieki, po zorganizowaniu działu pod kontrolą Departamentu Wojny, Czerwony Krzyż Polski.

IV. Wydział Przemysłu Wojennego.

V. Wydział Propagandy na rzecz Wojska, do którego również należy opieka nad wychowaniem wojskowym młodzieży szkolnej.

VI. Ewentualnie Wydział szkół wojskowych.

4. Na czele każdego z Wydziałów stoi Referent, któremu podlegają odpowiednie biura i instytucje.

wytworzyć wspólnego ducha Armii Polskiej. Chodzi zatem, by Polacy nie byli uważani jakby jakiś specjalny gatunek broni (jak np. używa się piechoty, artylerii czy innych oddziałów, tak samo możnaby było używać specjalnego oddziału polskiego przy oddziałach innych armij, opierając się na tem, że Polacy znają specjalny język, stosunki miejscowe itp.) — chodzi więc, by Armia Polska nie uległa rozbiciu i nawet przy

5. Referenci i urzędnicy są mianowani na wniosek Dyrektora Departamentu Wojny przez Marszałka Koronnego.

6. Wydział propagandy organizuje w kraju Komitety popierania wojskowości polskiej, które na podstawie ogólnej zasady podlegają Komisarzom Tymczasowej Rady Stanu.

7. Przewodniczący tych Komitetów w razie nieobecności Komisarzów zastępują ich we wszystkich pracach werbunkowych.

8. Analogicznie do wszystkich Departamentów istnieje przy Departamencie Wojny Rada Departamentu.

ORGANIZACJA I TECHNIKA ZACIĄGU DO WOJSKA POLSKIEGO

A. Organizacja zaciągu.

1. Naczelną Władzą Wojskowych Władz Zaciągowych jest inspektorat zaciągu Wojska Polskiego w Warszawie, wchodzący w skład Departamentu Wojskowego Tymczasowej Rady Stanu. Inspektoratowi podlegają Komendy okręgowe, powiatowe zaciągu do Wojska Polskiego.

2. W skład komend okręgowych zaciągu do Wojska Polskiego wchodzi: 2 oficerowie, 2 podoficerowie i 6 żołnierzy.

3. W zakresie działania tychże leży:

- a) organizacja i nadzór nad akcją zaciągową w danym okręgu,
- b) władza dyscyplinarna nad wojskowym personelem werbunkowym na prawach detaszowanej Komendy Kompanii,
- c) prowadzenie okręgowych list zaciągowych,
- d) organizacja Komisji poborowych,
- e) organizacja kwater etapowych dla rekrutów oraz transporty tychże do oddziałów,
- f) podręczny magazyn umundurowania i ekwipunku,
- g) agendy Komendy Stacji w danej miejscowości — o ile taka nie istnieje,

h) współdziałanie z Komisarzem Tymczasowej Rady Stanu w organizacji rządowej pomocy dla rodzin wojskowych oraz inwalidów,

i) przygotowanie list poborowych, obowiązanych w danym okręgu do powszechnej powinności wojskowej.

4. Powiatowe Komendy zaciągu do Wojska Polskiego składają się na razie z 2 oficerów, 2 podoficerów oraz 6 żołnierzy.

5. Do zakresu ich działania należy:

- a) organizacja i nadzór nad zaciągiem w obrębie powiatu,
- b) przyjmowanie ochotników i układanie powiatowych list zaciągowych,
- c) pobieżny przegląd ochotników (wstępny asenterunek),
- d) organizacja kwater etapowych dla ochotników, oraz transporty tychże do Komend okręgowych,
- e) przygotowanie list poborowych w obrębie powiatu,

podziale taktycznym wszystkie oddziały powracały potem do swojej macierzy — armii polskiej.

Nie zgadza się też ze zdaniem p. Studnickiego, że nie ma możliwości obsadzenia oficerskiego korpusu Polakami. Chodzi tutaj o zasadę zachowania narodowego charakteru armii od góry do dołu; p. Bukowiecki podkreślił też, że Armia Polska nie będzie liczną, składać się będzie z czterech dywizyj, na taką armię siły oficerskie Legionów wystarczą.

f) w braku miejscowej Komendy placu Wojska Polskiego wykonywanie jej funkcji.

6. Biura zapisu do Wojska Polskiego złożone z 1 podoficera i 4 żołnierzy:

- a) przyjmują zgłaszających się ochotników,
- b) odstawiają ich do Komend powiatowych,
- c) udzielają technicznej pomocy w zakresie propagandy.

B. Technika zaciągu

1. Zgłaszanie się ochotników odbywa się w Biurach zapisu do Wojska Polskiego, lub wprost w powiatowych Komisariatach zaciągowych.

2. Komisariaty uwiadamiają z góry posterunki werbunkowe o terminach przeglądu (pewne dni w tygodniu lub miesiącu), w których zbiera się w Komisariacie powiatowym wstępna Komisja przeglądu.

3. W skład jej wchodzi:

- 1) Komisarz Rady Stanu, w braku tegoż przewodniczący Komitetu werbunkowego, jako przewodniczący,
- 2) oficer zaciągowy,
- 3) miejscowy lekarz. Personel pomocniczy Komisji przeglądowej składa się z jednego podoficera i dwóch żołnierzy jako ordynansów.

4. Rozstrzygający głos o zdolności lub niezdolności do służby ochotnika przysługuje przewodniczącemu, który kieruje się dyrektywami, umieszczonymi w instrukcji ogólnej.

5. Odstawianie ochotnika do Komend okręgowych odbywa się w pewnych z góry oznaczonych terminach, w których funkcjonuje w danym okręgu Komisja poborowa.

6. W skład okręgowej Komisji poborowej wchodzi:

- 1) Komendant okręgowy, jako przewodniczący poboru,
- 2) polski lekarz wojskowy,
- 3) zastępca Komisarza Rady Stanu,
- 4) jeden oficer i lekarz wyznaczeni przez Naczelną Komendę Armii.

7. Komisja przeprowadza ostateczne uznanie co do zdolności fizycznej do służby, jej rodzaju.

8. Ochotnicy, uznani za zdolnych, składają przysięgę na ręce Komisarza Tymczasowej Rady Stanu (zastępcy), po czym są odsyłani według rozkazów inspektoratu krajowego do odnośnych formacji wojskowych.

Przepisy dodatkowe dla ochotniczego zaciągu do Wojska Polskiego.

1. Możliwie szybkie utworzenie silnej Armii Polskiej jest decydującym postulatem narodowym i państwowym.

Po przemówieniu J. Piłsudskiego wywiązała się dyskusja, obracająca się głównie koło zagadnienia werbunku nie tylko w Królestwie, ale i na Litwie. W dyskusji zabierali głos: Kunowski, Śliwiński, Studnicki, Radziwiłł, Łempicki i in. Wszyscy oni oświadczyli się za akcją werbunkową na Litwie ze względów zasadniczych, udział bowiem Litwy w polskiej pracy wojskowej dawał rękojmię późniejszej przynależności tego kraju. Akcji werbunkowej na Litwie sprzeciwiał się jedynie L. Górski z tego względu, że w razie powrotu Rosjan mieszkańcy Litwy byłiby narażeni na represje. Władysław Studnicki nie podzielał zdania Piłsudskiego, że oficerów legionowych wystarczy na 4 dywizje i stwierdził, że «będą konieczni generałowie obcy, a wypowiedanie się przeciw nim będzie dowodem, że nie chcemy licznej armii, gdyż, jeżeli mamy oficerów tylko na armię, składającą się z 4 dywizji, to nie biorąc obcych oficerów, nie będziemy mogli wojska rozszerzyć». W dalszej dyskusji ks. oficjał Przeździecki zaproponował do wniosku II — 2) poprawkę: «i może być użyta wyłącznie dla obrony ziem polskich przed wtargnięciem wojsk nieprzyjacielskich» i poprawkę do wniosku III — 1 a): «przez zorganizowanie na razie werbunku ochotniczego na ziemiach Królestwa

2. Zaciąg ochotniczy jest na razie możliwą formą tworzenia pierwszego stadium Wojska Polskiego.

3. Każdy obywatel Państwa Polskiego i ziem uwolnionych spod panowania rosyjskiego w wieku od ukończenia 18 do 45 roku życia może zgłosić się, jako ochotnik do Wojska Polskiego.

4. Ochotnicy, którzy byli uprzednio karani więzieniem lub pozbawieni byli praw na mocy wyroku sądowego, nie mogą być przyjęci do Wojska Polskiego. Kary za przestępstwa polityczne nie wchodzi w rachubę.

5. Prawa przynależnych do Wojska Polskiego tak w czasie służby jak poza służbą, ich pobory normalne, oraz renty na wypadek niezdolności do pracy określa osobna ustawa.

6. Oficerowie, podoficerowie i żołnierze, zgłaszający się obecnie dobrowolnie do Wojska Polskiego, po nienagannie odbytej służbie wojskowej mieć będą w pierwszym rządzie prawo do urzędów i posterunków służbowych przyszłej administracji państwowej polskiej.

7. Inwalidzi oraz żołnierze, którzy się szczególnie podczas służby wojskowej odznaczyli, otrzymują odpowiednie wynagrodzenie ze strony Rządu Polskiego.

8. Rodziny żołnierzy pobierają zasiłki, unormowane ustawą.

9. W wypadkach uzasadnionych rodzina ochotnika uzyskać może częściowe zwolnienie od podatków».

Po odczytaniu tego referatu w dyskusji zabierało głos paru członków T. R. S., po czym J. Piłsudski przemawiał jako referent Komisji Wojskowej.

Kongresowego»; ten ostatni wniosek motywował tym, że termin «Królestwo Kongresowe» jest bardziej określony niż «Królestwo Polskie». Na te przemówienia ks. Przeździeckiego i Studnickiego odpowiedział J. Piłsudski:

Nie zgodził się on z poprawką ks. Przeździeckiego — «co do obrony granic» — jest to bowiem wyrażenie nieokreślone i wywołuje wojskowo mylne wrażenie, jakgdyby wojsko miało stać na miejscu i czekać, aż nieprzyjaciel przyjdzie i wtedy dopiero bronić granic.

Według teorii wojskowej, należy iść w granice wroga, by przenieść ciężar wojny na obcy teren. Na poprawkę: «Królestwo Kongresowe» zamiast «Królestwo Polskie» zgadza się, gdyż jest ono bardziej określone. Z argumentacją p. Studnickiego w kwestii korpusu oficerskiego nie zgadza się, gdyż musi być naszym dążeniem zupełnie uzasadnionym, aby Polacy stali na czele Wojska Polskiego, zarówno z punktu widzenia Armii Narodowej, jak i wobec tego, że masy żywią podejrzenia, iż może być zrobiony zamach na polskość wojska; trzeba obalić owe podejrzenia, według których Polak może być przez Niemców użyty jako nowoczesny niewolnik. Nie przeszkadza to, aby w wypadkach konkretnej potrzeby Rada Stanu mogła odstąpić od tej zasady i punktu tego nie traktować zbyt formalnie.

W dalszej dyskusji nad zgłoszonymi projektami zabierali kolejno głos poszczególni członkowie T. R. S.

Piłsudski jako referent wypowiada swoje zdanie w kwestii zgłaszanych poprawek:

1) jest za odrzuceniem poprawki p. Studnickiego II — 2) wskutek jej nieokreślonego charakteru,

2) proponuje odrzucenie poprawki ks. Przeździeckiego, że «Armia może być użyta dla obrony ziem polskich». — Jest za pozostawieniem punktu 2-go w brzmieniu Komisji,

3) w punkcie III — 1 a) proponuje przyjęcie poprawki ks. Przeździeckiego: «Królestwa Kongresowego» zamiast «Królestwa Polskiego»,

4) do tegoż punktu jest poprawka p. Górskiego w sprawie Litwy¹⁾; zwraca uwagę, że poprawka ta tyczy się również punktu 3-go przepisów dodatkowych,

5) jest wreszcie poprawka p. Studnickiego, popierana

¹⁾ Poprawka członka T. R. S. Górskiego brzmiała: «Ograniczyć werbunek do granic Królestwa Kongresowego do czasu wyjaśnienia przez państwa centralne zamiaru co do krajów białoruskich i litewskich». Poprawka ta w głosowaniu upadła.

przez pp. Kunowskiego i Bukowieckiego ¹⁾, co do punktu 2-go przepisów dodatkowych, której przyjęcie uważa za niemożliwe.

6) co do propozycji p. Kunowskiego skreślenia punktu 5-go w przepisach dodatkowych zaznacza, że w kwestii tej była na Komisji dyskusja i redakcja tego punktu została skrócona do minimum.

24. II. 1917

Przemówienie poniższe zostało wygłoszone na ósmym posiedzeniu plenarnym w dniu 24. II. 1917 r. Porządek dzienny tego posiedzenia przewidywał jako punkt 3-ci «Sprawozdanie Komisji Wojskowej», jako punkt 6-ty «Statut Pomocniczych Komitetów Wojskowych». Po odczytaniu protokołu z 7-go posiedzenia i złożeniu sprawozdania Wydziału Wykonawczego zabrał głos J. Piłsudski.

Referent Komisji Wojskowej brygadier Józef Piłsudski konstatuje, że Komisja Wojskowa wyszła z okresu organizatorskiego i dalsze jej prace zależą od zakresu działalności, jaki będzie określony przez Główną Komendę Armii. Przedstawiony projekt, Komisja czekała, mając nadzieję, że sprawa szybko posunie się naprzód, tymczasem wszystko stoi w miejscu. Jeżeli przedtem sprawę hamowało nieokreślone prawno-państwowe stanowisko Legionów, to dziś do tego dołącza się i sprawa nieokreślonych kompetencji, jakie będzie miała Rada Stanu w dziedzinie wojskowej. Co prawda sprawy wojskowe nie zamarły i prace przygotowawcze idą dalej, ale Komisja prawnego udziału w tych pracach brać nie może, wobec czego powstają obawy, że te czy inne usiłowania społeczne, robione bez udziału Rady Stanu, mogą się posunąć za daleko lub w kierunku niepożądanym. Prace te przyspieszą to, co prawnie posuwa się zbyt wolno. W ten sposób Rada Stanu może mieć jednak do czynienia z faktami dokonanymi, co może się stać powodem do różnych kłopotów. Mówca może przytoczyć szereg przykładów, o których słyszał, i wie o wielu tego rodzaju samorzutnie powstałych pracach społecznych. W jednym np. z miast poruszono kwestię niektórych przygotowawczych prac werbunkowych, nie licząc się zupełnie z tym, jakie będą prawa i przepisy werbunkowe. Kreisschef ²⁾ złożył werbunkową komisję, do której wszedł przedstawiciel wojska,

¹⁾ Członek T. R. S. Kunowski w porozumieniu ze Studnickim proponował w punkcie tym dodać słowo «na razie», opuszczając ustęp od słów «jak ze względu». Poprawka ta, jak również poprawka ks. Przędzińskiego zostały przyjęte w głosowaniu.

²⁾ Kreisschef — Komendant powiatu.